

# Ahlâk

AHLÂK ÇALIŖMALARINI VE AHLÂK FELSEFESİNİ DERGİSİ

**Cilt** Vol. 1 **Sayı** No. 2

**Yayın Tarihi / Publication Date**

Ağustos/August, 2021

**Copyright** © Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

CC BY-NC-ND 4.0



# "Bir tarihçinin ahlâkının en temel kriteri; doğru olmayı ve doğruya ulaşmayı kendine düstur edinmesidir."

M. Fatih Çalışır

**Tarih disiplininin ve tarihçinin ahlâkını konuşmak arzusundayız. Ancak öncelikle soralım sizce tarih nedir?**

Tarihle profesyonel anlamda ilgilenen hemen hemen herkesin kafasını kurcalayan önemli ve faydalı bir soru sordunuz: Tarih Nedir? Tarihi bir bilim dalı mı yoksa sanat, zanaat ya da disiplin olarak mı görmeliyiz? Veya bu kategorilerin hepsiyle ilişkisi olan ara/gri bir alan mıdır? Esasında bu soruyu son iki yüz yıldır dünya siyasetindeki gelişmelerin etkisinde kalarak köklü bir değişime uğrayan beşeri ve sosyal bilimlerin birçoğuna teşmil edebiliriz. Fakat meseleyi tarih özelinde ele aldığımızda biraz da tarih felsefecilerinin eleştiri ve katkıları sonucu ortaya çıkan bir tartışmadan bahsetmiş oluruz. Tarih, evet, bir yandan kendine has araştırma yöntemleri ve metotları olan ve bunların getirdiği imkân ve sınırlılıklarla en doğru bilgi ve analize ulaşma hedefini taşıyan, olayları belirli bir zaman ve mekân içinde nedensellik bağlarıyla izaha çalışan, meşru bir ilmî/bilimsel alandır. Diğer taraftan tarihin tarihçinin eğitimi, eğilimi ve kabiliyetleri çerçevesinde şekillenen ve bu yönüyle özgünlüğe, yaratıcılığa ve farklı yorum ve izahlara açık sanatsal bir yönü vardır. Tarihsel araştırmaların sonuçları sözlü ya da yazılı olarak paylaşıldığı için dil meselesi de devreye girer ve tarih tam da bu noktada edebi bir ürün haline gelir (veya gelmez). Dolayısıyla tarih, bilim, sanat, zanaat ve edebiyat boyutları olan ve bir noktada tüm bu kategoriler içinde kendine bir yer bulabilen, gri bir alandır. Çekici ve keyifli olmasının sebeplerinden biri de bence budur.

**Peki, tarih disiplininin ahlâki değeri nedir?**

Her işte olduğu gibi tarih mesleğinde de ahlâkîlik önemli bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. İnsanoğlu tabiatı itibarıyla geçmişini bilmek, öğrenmek ister. Geçmişle ilgili doğru bilgiye erişmeyi kendisine meslek edinmiş olan tarihçi bu yüzden, örneğin bir doktor gibi, kendisine ihtiyaç halinde müracaat edilen bir meslek erbabı konumundadır. Doktor teşbihiyle söze devam edecek olursak, nasıl ki bir doktor mesleğini ahlâkî sınırlar içerisinde yapma zarureti içindeyse tarihçi de ahlâkî değer ve normlara uygun bir şekilde mesleğini icra etmelidir. Hastasına gerekli muayene, tahlil ve tetkikleri yapmayan ve dolayısıyla doğru teşhis ve tedavi için asgarî gayret göstermeyen ya da hastasıyla bir çıkar ilişkisine giren, onun mahremiyetine dikkat etmeyen bir doktor nasıl ki doktorluk mesleğinin en temel ahlâk

@Dr. Kırklareli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

mcalisir@klu.edu.tr



DOI: 10.5281/zenodo.5338557  
ahlak dergisi, 2021  
ahlakdergisi.org

ve etik kurallarını çiğnemiş oluyorsa, gerek araştırma gerekse sunum aşamasında tarihçilik mesleğinin gerektirdiği hal, tavır ve yaklaşıma riayet etmeksizin bu mesleği icra eden kişiler de tarihçiliğin temel ahlak ve etik kurallarını çiğnemiş olurlar. Tarihçilik esas itibarıyla zor ve tehlikeli bir meslektir. İnsanların ve insanların meydana getirdiği toplumların ne olduklarını ya da ne olmadıklarını öğrenmek, bunları açık bir şekilde konuşmak ya da yazmak esasında birçok riski de beraberinde getirir. Örneğin, ulusların inşa sürecinde tarihin önemli bir araç olarak kullanılmış olması ve halen de kullanılıyor olması tarihçiyi büyük bir külfetin altına sokar. Geçmişinden nefret ettirilerek inşa edilmiş bir kişisel/ulusal kimliği yıkmak ya da tersi bir senaryoda hayali bir geçmişin özlemiyle yaşayan bir topluma bildiklerinin yanlış/çarpıtılmış olduğunu söylemek, düşman kazanmanın en kolay yollarından biridir. İşte tarihçinin meslekî ve şahsî ahlakla sınavı tam da bu noktada başlar. Bir yalanı/hülyayı devam ettirip bu gayr-i ahlâkî duruşun beraberinde getirdiği imkânlardan faydalanmak ya da söz konusu yalanı/hülyayı yıkıp yerine gerçek olduğunu düşündüğü, revize bir geçmişin inşası için mücadele vermek, tarihçinin, evet, vermesi gereken bir sınavdır.

#### **Tarihin ahlâkını konuşmak, tarihçinin ahlâkını konuşmak mıdır?**

Tarih, esasında tarihçinin zihninde inşa ettiği soyut bir alandır. Dolayısıyla soyut bir alandan ziyade bu alanı inşa eden kişinin ahlakını konuşup tartışmak daha doğru olacaktır.

#### **Tarihçinin ahlâkiliğinin temel kriterleri nedir?**

Ahlaklı bir tarihçi her şeyden önce doğruluğa önem vermeli ve doğru olanı ortaya koymak için gayret göstermelidir. Elbette burada mutlak anlamda bir doğrudan bahsetmiyoruz. Daha ziyade ulaşabildiği bilgi ve belgeleri titizlikle ve dikkatlice değerlendiren, merhum Zeki Velidi Togan'ın ifade ettiği iç ve dış tenkite tabii tutan fakat bunlardan da önce belirli bir zekâ seviyesine, analitik düşünceye ve hür bir vicdana sahip bir tarihçinin kendisine hedef olarak koyduğu doğruluktan bahsediyorum. Doğru olmayı ve doğruya ulaşmayı kendine düstur edinmiş bir tarihçi zannımca meslek ahlakının en temel kriterini karşılamış olacaktır.

#### **Tarihçinin ahlâki kaygılarının sınırı nedir? Bu bağlamda tarih çalışmalarında 'çıkar, fayda' veya 'korku, endişe' ile oluşturulmuş tarih çalışmaları ahlak kapsamında nasıl değerlendirilir?**

Az önce de ifade etmeye çalıştığım gibi tarihçinin meslek ahlakı ile bir hekimin meslek ahlakı arasında bir paralellik kurulabilir ve kurulacak bu paralellik sorduğunuz soruyu birçok açıdan cevaplamamıza yardımcı olur. Malumumuz olduğu üzere tıbbın kişiden kişiye, toplumdan topluma veya ülkeden ülkeye değişmeyen, evrensel kuralları vardır. Antik Çağlardan günümüze saygınlığını ve geçerliğini koruyan Hipokrat Yemininde yer alan iki maddeye dikkatinizi çekmek isterim: "Mesleğimi vicdanımla, onurumla ve iyi hekimlik ilkelerini gözeterek uygulayacağıma ve hekimlik mesleğinin onurunu ve saygın geleneklerini bütün gücümle koruyup geliştireceğime" ve "Görevimle hastam arasına; yaş, hastalık ya da engellilik, inanç, etnik köken, cinsiyet, milliyet, politik düşünce, ırk, cinsel yönelim, toplumsal konum ya da başka herhangi bir özelliğin girmesine izin vermeyeceğime [ant içerim].

## Ahlâk Dergisi

Bu iki maddede dile getirilen çerçeve şüphesiz tarihçilik mesleği için de geçerlidir. Bu ilke ve değerlerden verilecek her taviz, tarihçiyi ve tarihçilik mesleğini geriletir, gözden ve itibardan düşürür.

### **Tarihçinin bir hipotezinin olması, var sayımının olması onun metodolojisini nasıl etkiler? Kullanılan bu metodolojinin sonuçları nasıl değerlendirilir?**

Tarihçi bir hipotez ortaya koyabilir ve bunu savunabilir. Hal-i hazırda tarih alanında yazılan tezlerden beklenen de budur. Ancak bu hususta ne ifrata ne de tefrite düşmek gerekir. Bazı hocalarımızın mesleğin icrasında "hipotez" ve "teori" gibi kavramlara sıcak bakmadıklarına, hatta kendilerine sunulan "teorik" tez önerilerini, tarihçiliğin belge ile yapılacağı, teoriye gerek olmadığı yönünde itirazlar getirerek reddettiklerine şahit oluyuz. Diğer tarafta ise, bir teorik çerçeveden ya da varsayımdan yoksun sadece belge merkezli bir anlatı inşa eden "tez"ler de görmekteyiz (hatta ülkemizdeki yaygın tarz bu şekildedir). Bu ikincisini "Rankeci tarihçilik", birincisini ise "belgesiz tarihçilik" şeklinde tavsif edip küçümsemek bence uygun bir tavır değildir. Modern tarihçinin ve tarihçiliğin belge-teori arasında kurmaya çalıştığı dengeyi anlamak açısından Cemal Kafadar hocanın tespiti son derece önemlidir: "Tarihi sosyal bilimlerden bir bilim olarak yeniden tasarlama gayretleri bir yere kadar başarılı oldu, bir yere kadar hayırlı da oldu. Ama bir yere kadar. Sonuç olarak tarih, toplum ve insan bilimleri arasında kendine bir salıncak kurmayı yeğledi, hatta bilimsellik hikâye etme arasında tercih yapmanın da şart olmadığına kanaat getirdi. Tekil ile bağını koparmadan yapılardan, süreçlerden, dizgelerden de bahseden bir dil geliştirdi." (Cemal Kafadar, *Kim var imiş biz burada yoğ iken*, s. 18.)

### **Tarihçinin gerçekte anakronizmden sıyrılması, kurtulması mümkün müdür? Şeffaf ve objektif bir şekilde herhangi bir ön kabul ya da kurgudan, bugünün, tarihçinin kendi içinde bulunduğu zamanının şartlarından bağımsız bir şekilde geçmiş anlaması ve aktarması mümkün müdür?**

Bu sorunuza "evet" ya da "hayır" şeklinde bir cevap vermek ne yazık ki mümkün değil. Anakronizmden kurtulmak için tarihçinin anakronizmi tam olarak bilip bilmediğine, bundan ne anladığına bakmak icap eder. Hepimiz bir çağa, belirli bir sosyo-kültürel muhite doğuyoruz. Ailemiz ve yakın çevremiz başta olmak üzere aldığımız eğitim, takip ettiğimiz medya kanalları, okuduğumuz kitaplar gibi çeşitli kaynakların beslediği değerler ve dünya görüşleriyle mesleğimizi icra etmeye çalışıyoruz. Bütün bu yükü bir kenara koyup "Ben herhangi bir ön kabul ya da kurgu olmaksızın, içinde bulunduğum ve beni yapan tüm etkenlerden bağımsız olarak, tamamen objektif bir şekilde geçmiş anlamaya çalışıyorum" diyen bir tarihçi bence gerçekleşmesi pek de kolay olmayan bir özlemi dile getirmektedir. Evet, tarihçilik mesleği ve etiği açısından ideali budur ancak bunu başarabilmek kolay değildir.

**Belgelere ne kadar güvenebiliriz? Belgeleri, vesikaları tarih çalışmalarının merkezine koymak ne kadar sağlıklıdır? Mitolojiler, efsaneler, teolojik-sosyolojik ispatsız birikimler nasıl değerlendirilmelidir?**

Şunu evvel emirde tespit etmemiz gerekir: Belgeler geçmişten günümüze gelen araçlardır, geçmişin aynası değildirler. Her aracı gibi belgelerin de tenkide ve sorguya açık olduğunu bilmeli ve elbette tenkide tabii tutmalıyız. Ve unutmamalıyız ki iyi bir tarihçi propaganda ya da tahrif amaçlı hazırlandığı aşikâr olan bir belgeden bile satır aralarını okuyarak sağlam tarihsel veri elde etmeyi başarabilir. Bir diğer hususa da müsaadenizle temas etmek isterim: Belge deyince nedense sadece devlet bürokrasinin ürettiği ve bugün yine genelde devletlerin kontrolündeki arşivlerde tutulan devlet/bürokrasi kaynaklı yazılı vesikaları anlıyoruz. Hâlbuki bu tarz belgeler elimizdeki onlarca belge türünden sadece biridir. Şiirler, halk hikâyeleri, efsaneler ve dini metinler de belgelerdir ve yazıldıkları döneme çeşitli yönlerden ışık tutarlar. Benzer şekilde ormanlar, bitkiler, nehirler ve denizler de birer belgedir, geçirdikleri değişim ve dönüşümlerle geçmişi anlamamıza yardımcı olurlar. "Biyo-arşivler" denilen bu tarz belgeler, bir dönem, bölge ya da toplum hakkında elde edilmesi güç birçok veri sağladığı gibi insan/devlet kaynaklı belgeleri de tenkit etmemize imkân tanır.